

Tíz év az Európai Unióban – felzárkózás nélkül

A GKI Gazdaságkutató Zrt. idei éves, üzleti konferenciája

2014. január 20.

A magyar gazdaság sikertelen felzárkózási kísérlete az elmúlt évtizedben az Európai Unió centrumországaihoz – ez volt a GKI Gazdaságkutató Zrt. idei éves, üzleti konferenciájának témája.

A problémát röviden *Vértés András* szavaival lehet megfogalmazni: „Mi [a magyar társadalom] nem erre szerződünk”. A *GKI elnöke* előadásában ismertette az „elvesztegetett évtized” következményeit: Magyarországnak az elmúlt tíz évben nem sikerült az Európai Unió átlagos fejlettségi szintjéhez közelítenie. Ezzel szemben a regionális (közép- és kelet-európai) versenytársaink, mint például Lengyelország, Szlovákia, Románia, Bulgária és a három balti ország felzárkózása jelentős mértékű. A kezdeti regionális vezető pozícionkból folyamatosan hátrébb szorulunk, leszakadunk. A folyamat során romlott a gazdasági versenyképességünk és nemzetközi megítélésünk. A magyar társadalmon belül egy szűk elit gazdagodott, a középosztály gyengült, a szegénység pedig terjedt és mélyült.

A konferencia előadói kritizálták a kormány következetlen és unortodox gazdaságpolitikáját, illetve annak politikát preferáló szemléletét. *Bod Péter Ákos*, a *Budapesti Corvinus Egyetem professzora* elmondta, hogy a gazdasági „fősodor” (mainstream) megoldásai a centrumországokra szabottak, ezért önmagában az ettől eltérő gazdaságpolitikai lépések még nem elvetendőek a

mindenkori magyar kormány számára. Azonban az euróbevezetés lehetőségének kizárása (és ezzel párhuzamosan a tényleges „keleti nyitás”), a hit a személyi jövedelemadó – társaságiadó-emeléssel ellensúlyozott – további csökkentésének gazdaságserkentő hatásában, valamint a növekedéssel szemben a tulajdoni átrendezés preferenciája mind olyan gazdaságpolitikai intézkedés, amely szembe megy Magyarország fejlődési érdekeivel.

A régióknak a 2000-es években bekövetkezett gyors felzárkózását vizsgálva *Kármán András*, az *Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank igazgatója* megállapította, hogy a növekedési modell sikeres volt, ugyanakkor a magas arányú külső finanszírozás miatt – ami jellemzően a külföldi működőtőke beáramlása és bankhitelfelvétel formájában valósult meg – sérülékeny is. A növekedés gyors ütemben ment végbe, azonban jelentős folyófizetésimérleg-hiányt okozott a régió országainak költségvetésében. A sorból némileg kilóg a magyar példa, hiszen hazánkban a külső egyensúlyhiányt elsősorban az állam szociális költsége generálta és nem a vállalati beruházások magas szintje. Térségünkben a bankszektor hitelezése elszakadt a belső forrásoktól – magas hitel/betét arányt teremtve – miközben a külföldi forrás bevonása „felfutatta” a devizahitelezést. Összességében a jelentős mértékű külső források beáramlása hozzájárult a közép- és kelet-európai tagállamok gazdasági fejlődéséhez, azonban több esetben is – leginkább a cseh és szlovák

autóipar példáján keresztül láthatjuk – csökkentette az adott gazdaság diverzifikáltságát és növelte ciklikus érzékenységet az eurózóna bankrendszerének, illetve teljes gazdaságának teljesítményével szemben. Ez a fajta kitettség a mai napig megbosszulja magát: a válság a külföldi forrás bevonásának lehetőségei beszűkültek, a hazai bankrendszer a hitelezését a belföldi forrásgyűjtéshez kénytelen igazítani és a korábbi laza költségvetési politikát elhúzódo konszolidáció követi. Mindeközben jelentős forráskivonás megy végbe a régió bankrendszereiből, ami részben a helyi mérlegalkalmazkodásnak (a forráskivonás mértéke ott a legjelentősebb, ahol magas a hitel/betét arány – Magyarország, Szlovénia, Észtország, Lettország), részben a magas külfölditulajdon-hányadnak tudható be. 2008 óta Lengyelország és a Balti-államok kivételével a felzárkózás folyamata megállt, sőt a régió egészének teljesítménye rosszabb, mint az ázsiai vagy latin-amerikai feltörekvő térségeké.

A formálódó európai bankunióról és annak lehetséges hatásairól *Farkas Ádám, az Európai Bankhatóság (EBA) főigazgatója* tartott előadást. A nagy bankok méretéből fakadó (például a Deutsche Bank, a HBSC, a BNP Paribas, a Barclays mérlegfőösszege egyenként kivétel nélkül meghaladja az EU GDP-jének 10 százalékát, illetve az anyaország GDP-jének felét) uniós szintű rendszerkockázat az, ami megköveteli az egységes, általános érvényű szabálycsomag kialakítását (single rule book). A válság következményeképpen gyakorlatilag megszűnt az egységes hitelezési piac, jelentős különbségek alakultak ki a vállalati hitelek átlagos költségei között. A sztenderdizált technikai rendeletek – a Bázisban megfogalmazott szabályok alapján – mind a 28 tagállam bankjaira

egységesen vonatkoznának, ezzel újabb lépést téve a közösségi szintű válságkezelés, illetve az egységes hitelpiac irányában. Az EBA főigazgatóját idézve: a bankuniós tagság – az eurózónán kívüli gazdaságok számára – „mindenképpen megfontolandó”, amennyiben megvalósulnak az egyenlő feltételek a bankok átstrukturálására (döntéshozatal, melyik bank maradjon, melyik szűnjön meg stb.), a közös szanalásai alapra, illetve a fiskális védőernyő kialakítására (egységnyi betét azonos egységnyi védelmet élvezzen az egész EU-ban) vonatkozóan.

A hazai bankrendszer állapotáról *Jelasity Radován, az Erste Bank elnöke-vezérigazgatója* adott áttekintést. A bankelnök elmondta, hogy 2008 óta mind a lakossági (az új hitelkihelyezések 2008-as szint ötödére estek 2013-ban), mind a vállalati (a válság óta évente átlagosan 6 százalékos csökkenés) hitelállomány csökken. A bankszektor, összesített adózott eredménye alapján, a rendszerváltást követően először 2011-ben, majd 2012-ben volt veszteséges. A vállalati hitelállomány csökkenését az MNB hitelprogramja 2013 júliusától képes volt megfordítani, azonban a hitelezés GDP-hez mért aránya továbbra is jelentősen elmarad a 2009-es 87 százalékos szinttől (2013-ban 68,7 százalék). Radován véleménye szerint jelenleg Magyarországon pénzbőség van, „a vállalkozások olcsón juthatnak forrásokhoz”, a problémát (a gazdasági növekedés elmaradását) a hazai piacon uralkodó bizalomhiány okozza.

A „pénzbőség” – vagyis az alacsony alapkamatszint – feltételeit és fenntarthatóságát *Nyeste Orsolya, az Erste Bank elemzője* vizsgálta. Az MNB mindaddig folytathatja az alapkamat-csökkentési trendet (2012 augusztusa és 2013 decembere között 7 százalékról 3 százalékra módosult az alapkamat), míg azt az

alacsony inflációs szint és a külső környezet lehetővé teszi. Az inflációs szintet jelenleg három tényező tartja alacsonyan: a 2013-as rezsicsökkentés, az alacsony belső kereslet dezinflációs hatása, illetve az alacsony importált infláció. A külső környezetet tekintve jelenleg – mind az euróövezetben, mind az USA-ban – alacsony a kamat és a hozam, ami az alacsony inflációval párosulva további hazai kamatszintcsökkentést prognosztizál. Az alapkamat-csökkentési trend jövőbeli megszakítását egyfelől okozhatja a hosszú és rövid lejáratú állampapírok hozamai közötti növekvő különbség. Ebbe az irányba mutathat az is, hogy a következő két évben Magyarországnak nagy mennyiségű államadóságot kell megújítania. Mivel a forintkötvények 40 százaléka külföldi kézben van, az új értékpapírokat szükséges lehet magasabb kamatszinttel vonzóbbá tenni a befektetőknek.

A reálgazdaság képviseletében *Vásárhelyi Árpád*, a *Schenker* logisztikai és szállítmányozási cég ügyvezető igazgatója, illetve *Rábai Dániel*, a *Continental-csoport* (autóipari beszállító) országkoordinátora volt jelen. Előadásaikból kirajzolódott, hogy a multinacionális vállalatok döntéshozói egy-egy beruházás tekintetében elsősorban a kiszámítható jogi, gazdaságpolitikai és adózási környezetet, a kedvező támogatáspolitikát, valamint a szakképzett munkaerő utánpótlását veszik figyelembe. Támogatáspolitikai szempontból (kézspénztámogatás, fejlesztési adókedvezmény, képzési támogatás stb.) Magyarország versenyképes regionális szinten: 12 megyénkben a beruházó cégek az EU által meghatározott legmagasabb, további háromban pedig a második legmagasabb támogatási intenzitásra jogosultak. A probléma leginkább az üzleti környezetet befolyásoló tényezők következet-

lenségében rejlik. Nem kedvez a vállalati szférának, ha a forint/euró árfolyam gyakran és jelentős mértékben ingadozik, illetve ha az adóterhelés nem kiszámítható.

Az előadók a konferencián kialakult párbeszéd során megnevezték azokat a kulcstényezőket, amelyek elengedhetetlenek annak érdekében, hogy Magyarország a következő tíz évben – és azt követően – sikeresen tudjon közelíteni az uniós centrum országok életszínvonalához. A megfogalmazott ajánlások általános érvényűek, vagyis a jövőbeli politikai elitnek szólnak, függetlenül a közelgő országgyűlési választások eredményeitől. *Elsősorban* meg kell teremteni az időközben szétszakadt társadalom egységét. Ennek érdekében a politikai döntéshozóknak – ahogyan azt *Lakner Zoltán politológus* hangsúlyozta – figyelembe kell venniük (és nem „gyarmatosítaniuk”) a civil logikát, és hozzá kell járulniuk a civil intézmények megerősödéséhez. A politikai döntéshozó rétegnek aktív interakciót kell kialakítania mind a gazdasági szereplőkkel, mind a civil társadalommal. A döntéseket tényleges párbeszéd kell, hogy megelőzze, elősegítve a helyes fejlődési irányok kiválasztását és a transzparens kormányzási rend kialakítását. *Másodsorban*, a régóta halogatott reformokat meg kell valósítani: lehetővé kell tenni erőforrásaink hatékonyabb felhasználását. Jelenleg mind az oktatási, mind az egészségügyi rendszer növeli a társadalmi különbségeket, azok csökkentése helyett. Mivel e változtatások megvalósítása több politikai ciklust ölel fel, a jövőbeli fejlődés alapelveit a politikai döntéshozóknak és a szakmák képviselőinek közösen kell kidolgozniuk. *Harmadsorban* vállalkozásbarát környezet kell létrehozni Magyarországon, amelynek alapját a következetes gazdaságpolitika

és abból fakadó bizalom teremti meg. A profitvonzó gazdasági környezet a megfelelő újraelosztó rendszerrel együtt hozzájárul az új munkahelyek megteremtéséhez, a jövedelembeli különbségek folyamatos csökkentéséhez. A különadók kivezetése jelentheti a vállalkozói szférával való „kibékülési folyamat” első lépését. Végül, de nem utolsó sor-

ban, az Európa-központúság alapvető érték, azt minden jövőbeli magyar kormánynak érvényesítenie kell a külkapcsolataiban. Magyarország sikeres fejlődése az Európai Unión belül, annak eszme- és értékrendszerét a gyakorlatba átültetve biztosítható.

VERESS TAMÁS

Pénzügyi laboratórium a huszonegyedik században

A Corvinus FinLab megnyitása

2013. november 21.

A Budapesti Corvinus Egyetemen 2013. november 21-én, a Magyar Tudomány Ünnepe eseménysorozat részeként meghirdetett ünnepélyes megnyitón adták át a frissen elkészült új létesítményt, a „Corvinus FinLab”-et.

A számítógépes pénzügyi laboratóriumot úgy alakították ki az egyetem központi könyvtárának exkluzív üvegfalú termében, hogy a belépő úgy érezze magát, mintha egy nemzetközi pénzügyi intézmény kereskedési termében lenne. A tizenkét, egyenként kétmonitoros munkaállomásokon 15 perces késleltetéssel lehet nyomon követni a világ valamennyi nagy tőzsdéjén zajló kereskedést, a legkülönbözőbb gazdasági híreket, és rendelkezésre áll a piacok minden fontos jellemzőjét tartalmazó, esetenként több évtizedre visszanyúló historikus Bloomberg adatbázis is. A Közép- és Kelet-Európában egyedülálló létesítmény kialakításához az Egyesült Államok olyan vezető egyetemei szolgáltak példaként, mint a Richmond és a Bentley.

A Gazdálkodástudományi Kar hivatalban lévő dékánja, *Hofmeister Ágnes* köszöntötte a több száz fős közönséget és nyitotta meg a laboratóriumot. A dékánasszony örömmel konstataulta, hogy egy álom megvalósult, ami jelentősen hozzájárul a pénzügyi kultúra fejlődéséhez. Ezt követően a kar frissen megválasztott dékánja, *Zoltayné Paprika Zita* osztotta meg gondolatait a jelenlevőkkel. Külföldi egyetemeken járva már többször látott ehhez hasonló egyetemi központokat, és kezdeményezte, hogy a Corvinuson is jöjjön létre hasonló.

A harmadik köszöntőt *Lukács János*, a Pénzügyi Számviteli és Jogi Intézet igazgatója mondta el. Beszédében a számvitel szemszögéből mutatta be a terem létrehozásának folyamatát, elárulta például azt, hogy milyen áron szereztek be a Bloomberg szoftvereket és a hardvereket. Ezen túl számos információt osztott meg *Michael Rubens Bloombergről*, akinek az édesapja számviteles – könyvelő – volt. Bloomberg először mérnöki képzettséget szerzett, majd a Harvardon MBA képzésben vett részt. A Salomon Brothers brókerházban dolgozott, 6 év múlva már tulajdonossá vált. 1981-ben 20 millió dollár végkielégítéssel távozott, 1986-ban hozta létre a Bloomberget. 12 évig volt New York polgármestere, demokrata, republikánus és független jelölt is volt. Napjainkban a Bloomberg L. P. 150 országban, 400 ezer terminál segítségével szolgáltat pénzügyi információkat.

Berlinger Edina, a Befektetések és Vállalati Pénzügy Tanszék vezetője ünnepi beszédében a pénzügyi labor létrehozásával kapcsolatos három arany szabályt ismertette: (a) csak akkor fizessenek elő az adatbázisra, ha a szükséges infrastruktúra már rendelkezésre áll; (b) csak elfogadott terv birtokában alakítsák ki a termet; (c) bármilyen tervezés előtt legyen kész finanszírozási háttér. Szerencsére a projekt végrehajtóit nem vetette vissza az, hogy ezekből a racionális feltételekből semmi sem állt rendelkezésre, a megvalósítási környezet végig bizonytalan volt. Az elkészült FinLab az együttműködést, innovációt és a modernitást testesíti meg, és ezektől igazán „corvinusos” létesítmény lett.

Az ünnepi beszédeket követően a szponzorok, azaz a Budapesti Értéktőzsde, az Equilor, a McKinsey, a Morgan Stanley, az MSCI és az OTP Bank képviselői tartottak szakmai előadásokat.

Elsőként *Szécsényi Bálint*, a Budapesti Értéktőzsde alelnöke, az Equilor vezérigazgatója állt a közönség elé. Előadásában kifejtette, hogy a kilencvenes évekhez képest milyen nagy változásokon esett át mind a budapesti tőzsde, mind a hazai pénzügyi piac egésze. Akkor a tőzsde volt a pénzügyi élet központja, a BÉT virágkorát élte, és a kereskedési teremben kötötték az üzleteket. A kilencvenes évek közepén reggel nyitott a tőzsde, megkötötték az adott napi ügyleteket és körülbelül 13 órakor már be is fejezték a kereskedést. Időközben a tőzsdét működtető gazdasági társaságok is nyereségérdekeltek lettek, a Budapesti Értéktőzsde 2001-ben alakult profitorientált társasággá, a világ trendjét követve – előtte nonprofit intézmény volt. Napjainkra a kereskedés nagy változáson ment keresztül, a számítógépes kereskedés megjelenése mérföldkövet jelentett. Az elmúlt években a szabványosított piacokról, a tőzsdéről a kevésbé szabványosított piacokra (Dark Pool, MTF, OTC) helyeződött át a kereskedés tetemes része. Figyelemre méltó tendencia továbbá, hogy az *e-trading* megállíthatatlanul terjed, az elmúlt öt évben a lebonyolított tranzakciókon belüli aránya megötszöröződött. A technológia elterjedésével a kereskedés egyre olcsóbb és könnyebb lesz, a térbeli és időbeli korlátok szinte megszűnhetnek. A BÉT-re bevezetett magyar részvényeknek már most is csak a 62,5 százalékaival kereskednek itt, a többit külföldi piacokon forgalmazzák.

Az információk, különösen a pénzügyi információk mennyisége jelentősen megnőtt, a rengeteg adatot a bróke-

rek valószínűleg nem fogják tudni feldolgozni, hanem ezt majd a fizikusok és a matematikusok végzik el. A kereskedés ezen vetülete így tudományos munkává alakul át. A jelentős adatmennyiség velejárójaként technológiai függőség fog kialakulni.

A tőzsde most ajánlatvezérelt piac és véleménye szerint az árjegyzői piac kialakulása felé halad, a FX és a Fixed Income termékek jelentősége megnő. A tőzsdeszövetségek kialakulása is jellemzővé válik, például a BÉT egy közép-európai régiós szövetség tagja. További előrejelzésként véleménye szerint a számítógépes kereskedés, az algoritmusokra épülő kereskedés további térnyerése és fejlődése várható.

A következő előadást *Flesch Ádám*, a McKinsey vezető tanácsadója tartotta. Előadása elején örömét fejezte ki amiatt, hogy látja az egyetem és a kar vezetésének nyitottságát és azt, hogy mit tud elérni egy csapat. Támogatja és örömmel üdvözöli azt, hogy egyre közelebb kerül az oktatás az üzleti szférához.

Előadásában a bankszektor nemzetközi áttekintésére vállalkozott. A bankszektor a legnagyobb profittermelő iparág (kb. 1 trillió dollár nyereséget termel évente), ám hatalmas kilengéseket produkál, a nyereség szórása a 30 százalékot is eléri. Szerepe jelentős, de egy bonyolult, kockázatos iparág. Az elmúlt években, a válságot követően értékromboló volt, mert a tőkeköltség alatti megtérülést hozott. A bankszektor azért is jelentős, mert a fejlődő világ egyik legnagyobb húzóerejének tekinthető. Adattai alátámasztották azt a megállapítást, hogy a világejlődés motorja nem a fejlett gazdaságokban keresendő. Összességében a különböző banki üzletágak kiegyenlített súllyal járulnak hozzá a növekedéshez, de a regionális különbségek hatalmasak, pl. a vállalati hitelezési

szektort Kína tartja lendületben, a lakossági hitelezésben az angolszász országok vezetnek.

Ezután *Fáth Gábor*, a Morgan Stanley vezető elemzője tartott előadást. Előadásában a Morgan Stanley történetéről és munkájáról beszélt. A Morgan Stanley históriája az 1930-as években kezdődött, amikor a Glass-Steagall-törvény nyomán különválasztották a kereskedelmi és a befektetési banki tevékenységet. A cég budapesti történetének kezdetén, a 2000-es évek elején úgy látták, hogy Magyarország jó terep arra, hogy itt kvantitatív elemző tevékenységet folytassanak. A Morgan Stanley első magyarországi megjelenése így egy pénzügyimatematikai kutatóközpont formáját öltötte. Ennek sikerén felbuzdulva telepedett meg hazánkban a cég befektetési banki üzletága is, amely ma már 43 országban van jelen.

Négy kvantitatív területen végeznek kutatómunkát. Az *egyik* a derivatív termékek árazása. A Morgan Stanley munkatársai sztochasztikus modelleket fejlesztenek, a megfigyelhető piachoz kalibrálják őket, és a derivatívokat ezek segítségével árazzák. A *második* nagy terület: a kockázatkezelés. Arról szól, hogy a világ bizonytalan. Kockázati mértékeket definiálnak, és kvantifikálják a kockázatokat. Ha létezik már modell egy derivatíva árának meghatározására, meg tudják nézni, hogy a piaci környezet mozgására hogyan változik az adott derivatíva ára. Ezt a kockázatok becslésére használják fel. Az utóbbi időben egyre hangsúlyosabb, hogy megnézzék egy-egy cég tőketartalékolási szabályozását. A *harmadik* fontos terület az elektronikus kereskedelem. Azt keresik, milyen algoritmusok valószínűsítik meg az optimális kereskedést adott piacon. Statisztikus arbitrázst dolgoznak ki, az ehhez szükséges kvantitatív tudás birto-

kában. A *negyedik* terület: az új termékek fejlesztése, amit gyakran a kliensek konkrét igénye motivál. A kvantitatív módszerek segítségével azt kell meghatározni, hogy a kliensek igénye tud-e találkozni a bank kockázatvállalási elvárásaival.

Fáth Gábor szerint az alkalmazott matematikusok szerepe egyre inkább felértékelődik, egyre fontosabbak a kvantitatív technológiák. A modern pénzügyek haladási iránya a gépiesedés felé mutat, ezért a fiatal hallgatóknak erős kvantitatív háttérrel kell rendelkezniük ahhoz, hogy ebben a közegben érvényesülni tudjanak.

Marossy Zita, az MSCI (Morgan Stanley Capital International – a világ egyik vezető, befektetési döntések támogatására megoldásokat kínáló vállalata) közgazdász kutatója ezt követően az MSCI tevékenységéről, valamint a kockázatkezelés fontosságáról és mai helyzetéről tartott előadást.

Az MSCI tevékenysége kiterjed az eszközallokációra, a portfólió összeállítására, a portfólió-menedzsmentre és a kockázatkezelésre, valamint a teljesítménymérésre. Több termékcsoportjuk is van, ezek közül a Riskmetrics és a Barra foglalkozik a kockázattal. Előadásában kiemelte, hogy a 2008-as pénzügyi válság óta megváltozott a szabályozás, az ügyfelek részéről megnőtt az igény a részletesebb kockázati modellek iránt, és indokoltá vált a stresszelt piaci viszonyok vizsgálata.

Előadásában megmutatta, hogy hogyan alakult az MSCI indexe a 2008-as év során. Megállapította: nem a Lehman-csőd idején volt a legnagyobb áresés, hanem a Washington Mutualnál, amikor 1 hetes időtávon 20,1 százalékot estek a piacok. Összességében a krízis miatt 34,4 százalékot esett az MSCI indexe.

Az utolsó előadást *Bertalan Imre*, az OTP Bank szerbiai leányvállalatának igazgatója tartotta, aki a bankszektor létjogosultságának elméleti alapjairól beszélt. Az elméleti Arrow-Debreu világban nincs ugyan szükség pénzügyi közvetítőre, de a valóságban nem tökéletes a piac, elég, ha csak a tranzakciós költségekre és a nem konvex tranzakciós technikákra gondolunk. A pénzügyi közvetítés egyik feladata a fogyasztás időbeli kisimítása (a megtakarítások és a hitelfelvevételek időpontjai eltérnek a háztartásoknál). Ehhez a banknak eszköztárszformációt kell végrehajtania, hiszen rövid lejáratú, kis összegű betétekből kell hosszú lejáratú nagy összegű hiteleket finanszíroznia. Az információs aszimmetria kezelése a bankok másik feladata, amelynek során a bank és a betétesek, illetve a bank és a hitelfelvevők közötti kapcsolatokra koncentrálnak. Három elmélet kapcsolódik ehhez. A *betétesek koalíciója* [Diamond-Dybvig, 1983] elmélete szerint minél több betétes van, annál kisebb a likviditási sokk valószínűsége. A *delegált monitoring* elméletének [Diamond, 1984] lényege a mérhetőekonság. A befektetőknek és a hitelfelvevőknek is sokkal egyszerűbb és alacsonyabb delegálási költséget eredményez, ha csak egy partnert, nevezetesen a bankot kell monitorolni. Az *információs koalíció* elmélete [Leland-Pyle, 1977] arról szól, hogy ha a befektetők nem rendelkeznek egyedi információkkal az egyes vállalkozásokról (csak átlagos várható hozam van és azonos árú projektek), akkor nem biztos, hogy a legjövedelmezőbb projekt finanszírozását választják. Szóba került még az erkölcsi kockázat fogalma is a betétbiztosítások vonatkozásában; a betétbiztosítás ténye agresszívabb hitelezésre ösztönözheti a bankokat, illetve csökkentheti a betétesek monitoringját.

A megnyitót egy rövid játékos bemutatóval zárta *Márkus Balázs* és *Naffaa Helena*, a Befektetések és Vállalati Pénzügy Tanszék két oktatója. A totószerű játékokban különböző gazdasági kérdésekre kellett tippelnie a hallgatóságnak, amelyek megválaszolásához a szükséges információkat a Bloombergen meg lehetett találni. A játék során többek között választ kaptunk arra, hogy éppen hány szállítóhajó közlekedik a Csendes-óceánon, mekkora *Mark Zuckerberg* éves jövedelme, vagy hány vállalat piaci kapitalizációja haladja meg a magyar államadósságot (mindössze 23). A 10 kérdésből álló játék így ízelítőt nyújtott a rendszer felépítéséről, a keresés logikájáról, illetve arról, hogy tanulmányokhoz, kutatásokhoz milyen széles körű információhalmaz érhető el a terminálokon keresztül.

IRODALOM

- Diamond, Douglas W.-Dybvig, Philip H. (1983): Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity, *Journal of Political Economy*, Vol. 91, No. 3 (Jun., 1983), pp. 401-419.
- Diamond, Douglas W. (1984): Financial Intermediation and Delegated Monitoring, *The Review of Economic Studies*, Vol. 51, No. 3 (Jul., 1984), pp. 393-414.
- Leland, Hayne E.-H. Pyle, David (1977): Informational Asymmetries, Financial Structure, and Financial Intermediation, *The Journal of Finance* Vol. 32, No. 2, Papers and Proceedings of the Thirty-Fifth Annual Meeting of the American Finance Association, Atlantic City, New Jersey, September 16-18, 1976 (May, 1977), pp. 371-387.

Hozzáférhető tudomány

Konferencia az Open Access Week keretében

Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtár, 2013. október 24.

2013. október 21 és 25. között immár hatodik alkalommal rendezték meg világszerte a tudományos kommunikáció új modelljét fókuszba állító Nyílt Hozzáférés Hetét (Open Access Week). A hét eseményeihez csatlakozva a Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtára október 24-én rendezett konferenciát „Hozzáférhető tudomány” címmel.

Megnyitó előadásában *Dr. Palkovics László tudományos rektorhelyettes* (Budapesti Corvinus Egyetem) az open access mozgalom kialakulásának történetét és létrejöttének okait vázolva kiemelte azokat a fontosabb kérdéseket, amelyek ma talán a leginkább foglalkoztatják a téma iránt érdeklődő kutatókat és könyvtárosokat, és amelyekre a konferencián elhangzott előadások is megpróbáltak választ adni. Így került szóba a nyomtatott folyóiratok árának az elmúlt években történt nagymértékű emelkedése, a nyílt hozzáférésű publikálás valódi költségei és az ehhez kapcsolódó esetleges állami szerepvállalás, a szerzői joggal kapcsolatos problémák, illetve a közpénzből finanszírozott kutatások mindenki által hozzáférhetővé tételének, mint jogos igénynek a szempontja.

Nagy Zsuzsanna, a központi könyvtár főigazgatója (Budapesti Corvinus Egyetem) az open access mozgalom történetét, alapelveit és a nyílt hozzáférés jelenleg működő modelljeit ismertette. Az open access mozgalom kezdete *Paul Ginsparg* nevéhez fűződik, aki 1991-ben a *Los Alamos National Laboratory*-ban létrehozta az arXiv szervert és szabadon

hozzáférhetővé tette a fizikatudományi publikációk preprint változatait. Fontos mérföldkő volt ezután az Open Access Initiative (OAI) létrehozása 1999-ben, amelynek során megalkották a webes tartalmakhoz való hozzáférés szabványait, majd a Budapest Open Access Initiative (BOAI) aláírása 2001-ben, amely dokumentumban először fogalmazták meg az open access alapelveit. 2003-ban pedig már közel 300 kutatási intézmény és egyetem (köztük a Harvard és a CERN) kötelezte el magát hivatalosan is a nyílt hozzáférés mellett a Berlieni Nyilatkozat aláírásával.

A *nyílt hozzáférés mozgalmának* gyors terjedését ezután alapvetően két tényező mozdította elő: az internet, mint a tudományos kommunikáció új csatornájának robbanásszerű térhódítása, valamint a tudományos folyóiratok árválsága. Már az 1990-es évek közepén elkezdődött az a radikális folyóiratáremelkedés, ami a rugalmatlan kereslettel párosulva monopolhelyzetbe hozta a kiadókat, ez a torz piaci modell pedig arra kényszeríti a könyvtárakat, hogy gyakorlatilag visszavásárolják saját intézményük tudástermését. Ebből fakad az az újszerű elgondolás, amely szerint a közpénzből finanszírozott kutatási eredményeket mindenki számára szabadon hozzáférhetővé kell tenni a nyílt hozzáférésű publikációk révén. A nyílt hozzáférés esélyegyenlőséget biztosít, nagyobb láthatóságot és idézettséget nyújt a kutatók és az intézmények számára, gyorsabb közzétételt tesz lehetővé, tudatosítja a szerzőkben, milyen szerzői jogok illetik meg őket, és hogyan rendelkezzenek azokkal, könnyebbé teszi a

hosszú távú megőrzést, és csökkenti a terjesztési költségeket. A nyílt hozzáférésnek a mai gyakorlatban két modellje létezik: az ún. *arany*, illetve a *zöld* út.

Az *arany út* a tudományos cikkek open access folyóiratokban történő publikálását jelenti. Ez valamekkora költséggel jár a szerző számára, amelynek megfizetése többféle üzleti modell alapján történhet. Ez a finanszírozás jelenti ugyanakkor az arany út egyik hátrányát is, hiszen a hagyományos publikálásnak nincs anyagi vonzata a szerzőre nézve. További ellenérvként a nyílt hozzáférésű folyóiratok minőségének a kérdését szokták felvetni az impakt faktor alacsony volta, illetve a beküldött cikkek túl magas elfogadási aránya miatt. Vitatott kérdés, hogy ezeknél a folyóiratoknál valóban a lektorálás-e a megfelelő minőségi szűrő, vagy inkább az utólagos értékelésre kellene inkább hagyatkozni (pl. a letöltések száma alapján). A *Directory of Open Access Journals* (DOAJ) jelenleg 9946 szakmailag bírált open access folyóiratról ad áttekintést.

A *zöld út* – szerzői archiválás (self-archiving) – a publikáció egyidejű vagy utólagos, nyílt hozzáférésű archiválását jelenti valamely intézményi vagy tudományterületi repozitóriumban. A különböző kiadói politikák szabják meg azt, hogy a szerző a cikkének mely változatát archiválhatja ily módon (preprint, postprint vagy kiadói változat). E repozitóriumok legfőbb előnye egyrészt az, hogy nagyobb láthatóságot biztosítanak a tudományos munkáknak a tudományos keresőkkel való kompatibilitásnak köszönhetően, másrészt pedig kevésbé költségigényesek (csak a szerverek üzemeltetése és az adminisztráció igényel anyagi ráfordítást). A kiadók archiválási politikájáról a SHERPA/RoMEO adatbázis ad tájékoztatást, az open access repozitóriumok listája pedig megtalálható a

The Directory of Open Access Repositories (OpenDOAR), valamint a *Registry of Open Access Repositories* (ROAR) oldalakon.

Az Európai Unió 2008 óta támogatja a nyílt hozzáférést, aminek köszönhetően a 2011-ben publikált tudományos cikkeknek az 50 százaléka elérhető open access formában is. Az unió *Horizon 2020* keretprogramjában pedig már előírásként szerepel, hogy minden uniós keretből finanszírozott kutatás eredményét nyílt hozzáféréssel kell közzétenni.

A legfrissebb trend ezen a területen a kutatási adatok (open research data) nyílt közzétételének lehetőségeivel foglalkozik, ami újabb kihívás elé állítja a kutatókat és a könyvtárosokat egyaránt.

A következő előadásban a magyar kiadású, *Applied Ecology and Environmental Research* című nemzetközi tudományos open access folyóiratot mutatta be Dr. Hufnagel Levente egyetemi docens (Budapesti Corvinus Egyetem Kertészettudományi Kar, Biometria és Agrárinformatika Tanszék), a folyóirat alapítója és főszerkesztője. A folyóiratot 10 évvel ezelőtt hozták létre azzal a céllal, hogy gyors és rugalmas publikálási lehetőséget biztosítsanak a tudományterület kutatói számára. Az azóta már impakt faktoralal is rendelkező folyóiratot 2010 óta referálja a *Web of Science* és a *Scopus*.

A nyílt hozzáférésű megjelenési forma mellett több érv is szól: az egyik legfontosabb ezek közül, hogy a publikációk gyors megjelentetésével a fiatal kutatók minél előbb bekerülhessenek a nemzetközi tudományos vérkeringésbe. Fontos volt továbbá, hogy a nagy referáló és indexelő adatbázisok, szervezetek, intézmények, honlapok elismerjék, kövessék és feldolgozzák a tanulmányokat. Ehhez feltétel volt a folyóiratban publikáló szerzők számottevő nemzet-

közi diverzitása, amelynek eléréséhez elsősorban Ázsia, Afrika és Dél-Amerika „mehódítását” tűzték ki célul.

A különböző finanszírozási lehetőségek (author-pay-model, reader-pay-model, editorial-pay-model, szponzorok általi visszerthes finanszírozás) feltérképezése után számukra a mecénások általi (altruista) finanszírozás útja bizonyult járhatónak. A kiadó és a szerkesztőség ingyen dolgozik, a honlap tárhelyét a szakmai háttérintézmény (jelenleg a BCE) biztosítja, a lektorálási és technikai szerkesztési költségekről pedig az alapító gondoskodik a támogató szervezetek alkalmankénti hozzájárulásával.

Ezt követően *Dr. Trautmann László dékán* (Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdaságtudományi Kar) két, a Budapesti Corvinus Egyetem által kiadott folyóiratot mutatott be: a *Közgazdaság* a BCE Közgazdaságtudományi Karának 2005 óta negyedévente megjelenő, lényegében nyílt hozzáférésű tudományos folyóirata; a *Society and Economy* pedig, amely szintén az egyetem lapja, az Akadémiai Kiadó gondozásában jelenik meg hagyományos módon (nem nyílt hozzáféréssel) évente négyszer, angol nyelven. A két folyóirat jól szolgálja az egyetem számára fontos célokat: az egyetemi teljesítmény láthatóvá tételét nemzetközi szintéren is, valamint a gyors megjelenési lehetőség biztosítását a fiatal kutatók és hallgatók számára.

A következő előadásban *Dr. Lábod Péter osztályvezető* (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, nemzetközi szerzői jogi osztály) egy általános szerzői jogi bevezetés után az open access kapcsán felmerülő kérdéseket ismertette. A szerzői jogvédelem célja az alkotói munka megtérülésének biztosítása és a szerző alkotásához fűződő személyes jogainak védelme. Az így létrejövő szerzői mono-

póliumban megtalálhatóak egyrészt személyhez fűződő jogok (a mű nyilvánosságra hozatalának joga, a név feltüntetése és a mű egységének védelme), másrészt pedig vagyoni jogok (a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére). A felhasználás engedélyezése történhet közvetlenül (felhasználói szerződések révén), illetve közvetett módon (közös jogkezelő szervezetek által).

Az open access publikálással kapcsolatban az olyan alternatív közvetlen engedélyezési rendszerek jöhetnek számításba, mint pl. a *Creative Commons* licencek, ahol a szerző a jogai egy részét a közösségre ruhazza át, miközben a jogok másik részét megtartja. Többféle Creative Commons licenc is létezik annak megfelelően, hogy mely jogokat szeretné engedélyezni illetve tiltani a szerző. A nyílt hozzáférés kapcsán ugyanakkor a szerzői jog kifordításáról beszélhetünk: a szerző nem kap jogdíjat, sőt gyakran ő fizet a műve felhasználásáért, a kiadó kizárólagos felhasználási joga pedig megszűnik. Ezen ingyenes közvetlen engedélyezési modellek használata több problémát is felvet: nem érvényesíthető a felhasználási szerződésekre egyébként vonatkozó kötelező írásbeliség, problematikus a nyilatkozatok egyoldalúsága, illetve a közös jogkezelés hazai rendszere, kiterjesztett és kötelező volta. Összefoglalóan az mondható el, hogy a hazai szerzői jogi szabályozás nem áll még készen az alternatív engedélyezési módszerek teljes körű kezelésére, miközben a szabad hozzáférés iránti növekvő igény egyre inkább megkövetelné a pontos szabályozást.

A konferencia záró előadásában *Hoffmann Ádám könyvtáros* (Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtár)

a *Corvinus Kutatások* intézményi repozitóriumot mutatta be. A Corvinus Kutatások az egyetem kutatói, alkalmazottai által létrehozott kutatási eredmények digitális intézményi repozitóriuma, amely mostanra már közel 1100 folyóiratcikket, könyvfejezetet, műhelytanulmányt és konferenciaelőadást tartalmaz. A gyűjteményt a Budapesti Corvinus Egyetem Központi Könyvtára hozta létre 2011-ben az EPrints ingyenes dokumentumkezelő szoftver segítségével. A repozitórium az OAI-PMH protokoll segítségével kapcsolódni tud olyan gyűjteményekhez és tudományos keresőszolgáltatásokhoz, mint az Economists Online, a RePEc (Research Papers in Economics), az EconBiz, vagy a Google

Scholar. Legfőbb célja az egyetem tudományos munkássága láthatóságának növelése itthon és nemzetközileg egyaránt.

A konferencián elhangzott előadások betekintést nyújtottak az open access világába és megismertették a hallgatóságot néhány konkrét gyakorlati példával, sorra vették a legtöbb olyan kérdést illetve problémát, amelyek lépten-nyomon felmerülnek a nyílt hozzáféréssel kapcsolatban, és amelyekre reményeink szerint – többek között az Open Access Week kapcsán zajló szakmai rendezvények révén – egyre inkább megoldások is születnek majd.

BÖRZSÖNYI NÓRA

Innováció Telenor-módra

Cristopher Laska, a Telenor Magyarország Zrt. vezérigazgatója tartott előadást
a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013.szeptember 26-án

A BCE következetesen törekszik arra, hogy hallgatói ne csupán az egyetemi órákból, hanem neves vendégelőadók prezentációiból is tanulhassanak. Christopher Laska előadásából kirajzolódott egy nagyvállalat stratégiája, innovációs tevékenysége. Az előadás közvetlenebb volt, mint amilyenre a résztvevők számítottak, hiszen a prezentáció nem katedráról folyt, hanem a terem U alakú asztalsorának belsejéből. Lambert Gábor, a Figyelő főszerkesztője moderálta a körülbelül hatvan perces eseményt, amelynek végén a hallgatóság kérdéseket is tehetett fel.

Christopher Laska közismerten híve a fair playnek, az etikus magatartásnak. Erről mostani előadásában is beszélt, illetve egy évvel ezelőtt a Figyelőnek adott interjúban így nyilatkozott:

„Nagyon szerencsés vagyok, mert Norvégiában, ahol születtem, megszoktam, hogy tisztességesnek lenni természetes, és nem valamiféle különleges eredmény. A skandináv országokban jellemző korrupcióellenességre az egész társadalom büszke. Az számít menőnek, aki fair és szabálykövető.”

Hogy ösztönözzék a magyar vállalkozásokat a tisztességre, a vezérigazgató 2012-ben létrehozta az ún. *Ethical Company Awardot*, amelynek célja az etikus magyar üzleti vállalkozások jutalmazása, és ezáltal példát állítanak a piac szereplői elé a legjobb módszerek és vállalati viselkedés tekintetében.

Az előadásra néhány órával a vállalat HIPERNET-re vonatkozó innovációs

bejelentései előtt került sor, a hallgatóságot a vezérigazgató úr így előre beavatta a Telenor magyarországi beruházásainak fejleményeibe.

Az előadás elején Laska családi hátteréről, előző munkahelyi tapasztalatairól beszélt. Művészi beállítottságú norvég családból származik, véleménye szerint ez lehet az oka annak, hogy a munkájában is kreatív, új dolgokat próbál ki a cégnél és saját életében is. A „lehető legjobbat kihozni mindenből” akár egyfajta ars poeticának is tekinthető Laska életében, mint megtudtuk, igyekszik ennek alapján dönteni minden őt vagy cégét érintő ügyben.

Az életrajzi információk után a Telenor jelenlegi és jövőbeni stratégiáját vázolta az előadó, egy filmmel kísért diaszorozat segítségével. A jelenlegi stratégiát nagyban meghatározza, hogy a norvég állam által 53 százalékban tulajdonolt telekommunikációs szolgáltató részvénytársaság társadalmi, gazdasági fejlettségüket tekintve rendkívül különböző országokban van jelen, illetve rendelkezik jelentős piaci részesedéssel. Ezek az országok: *Norvégia, Svédország, Dánia, Magyarország, Szerbia, Montenegró, Bulgária, Malajzia, Pakisztán, India, Banglades és Thaiföld*. Látható tehát – és erre ki is tért a vezérigazgató úr –, hogy az említett európai és ázsiai országok eltérő szükségletekkel rendelkeznek, ezek kielégítése is csupán országonként eltérő, rugalmas vállalati stratégiákkal lehetséges, folyamatos innovációs munka nélkül pedig szinte lehetetlen lenne. Ami a vállalat erre irányuló tevékenységét illeti, a felső vezetés szerint ez jelentette a kiutat a válságból, és ez fogja

nyújtani a vállalat számára a jövőbeni fejlődés lehetőségét is.

A vállalat stratégiájában ez úgy jelenik meg, hogy mindig az adott szakterület legjobbjával kooperál a cég, kreatív, ötletes emberekkel, akik újítani szeretnének és motiváltak a változtatásra. Ennek érdekében a fogyasztói igényeket szem előtt tartva keresik a legjobb partnereket globálisan, a világban, illetve regionálisan, tehát Magyarországon is, a szolgáltatás könnyebbé, praktikusabbá tételére helyezve a hangsúlyt.

A nagyvállalat egyik nem hivatalos mottója, ahogy az előadó fogalmazott, hogy „ügyfelekből rajongókat” kell nevelni, mint ahogy azt az Apple is csinálta a termékeivel. Bármit dob piacra ugyanis az Apple, a boltokban majdnem biztosan hosszú sorok fognak a termékeiért állni, az emberek alig várják, hogy kipróbálhassák azokat. Mint fogalmazott, ilyen *lojális ügyfeleken* múlik egy vállalat jövője. A Telenor előtt persze hosszú út áll még – tette hozzá –, de a cél szerinte megvalósítható, méghozzá olyan területeken, ahol nagy fejlődési potenciál van, például telefonos applikációk fejlesztésével, zenetárral (deezer), nagy online hozzáférhető videomennyiséggel, online shopping lehetőséggel (Mobile Wallet) és természetesen az egyik legfontosabb szerepet betöltő HIPERNET 4G fejlesztésével, amelynek Magyarországi bevezetéséről a következőket írta az index.hu internetes webportál:

A hipernet háttérében az áll, hogy a mobilszolgáltatóknak sikerült meghosszabbítaniuk a frekvenciahasználati szerződésüket az állammal, a Telenornak az 1800 megahertzes frekvenciasávban 20 Mhz széles blokk fog továbbra is a rendelkezésére állni. A cég csütörtökön bejelentette, hogy ezt az egészet 4G/LTE szolgáltatásra fordítja.

Ennek köszönhetően a hálózat elméleti legnagyobb sebessége október 10-től 150 megabit per másodpercre nő.

A lefedettséget a gyorsasággal egyetemben tervezi fejleszteni a cég, kérdés persze, hogy Magyarország félreesőbb régióiban mikor lesz érezhető a Telenor új beruházásának jótékony hatása.

Említést tett az eszközök közötti kommunikáció fontosságáról, és egyben a Telenor másik ötletéről. Amennyiben összekapcsolódnak ugyanis az általunk használt eszközök, gadgetek, egyszerre tudunk mindent a telefonunkról intézni, ez pedig lényegesen könnyebbé teheti a mindennapokat. Laska szerint ilyen innovációs terv az előzőleg már említett *Mobile Wallet*, amely a DNB bankkal és egyes mobilszolgáltatókkal együttműködve valósulhatott meg, és – ahogy a neve is mutatja – tulajdonképpen *pénztárcaként funkcionálhat* a jövőben. Ezt Magyarországon ugyan még nem vezették be, de várhatóan nagy sikert arat majd, ha erre sor kerül. A szolgáltatás előnye, hogy anyagi tranzakcióinkat a telefonunkkal intézzük, vehetünk vele benzint az autónkba például az OMV-nél, élelmiszert a Sparban vagy bármi mást. Az eddigi vállalati stratégia és innováció pedig úgy tűnik, működőképes, hiszen a válságidőszak után a Telenor részvények ára ismét komótos emelkedésbe fogott, jelenleg 142 norvég koronán áll. A bevételek növekedésével értelemszerűen a vállalat mozgástere is kiszélesedett, 2012-ben 43 százalékra növelte részesedését az orosz Vimpel-Com telekommunikációs cégben, és két hónapja 717 millió euróért megvette a görög telekommunikációs cégtől a bolgár Globult. A jövőbeni kilátásokat illetően optimista a vezérigazgató, bár a kiélezett verseny szerinte is megnehezítheti majd a cége dolgát. A sikert szerinte a kemény munka, és a cég kreatív

dolgozóinak képességei eredményezhetik, hiszen ők a vállalat legfontosabb építőkövei.

„Fontos tehát megfelelően honorálni a munkájukat - tette hozzá,- és megjutalmazni az erőfeszítéseiket. Mivel egy nemzetközi cégről van szó, kiemelten fontos a Telenor számára, hogy a dolgozóink egyenlő bánásmódban részesüljenek, és senkit ne érjen hátrányos megkülönböztetés bármilyen okból kifolyólag.”

Az üzleti és kényelmi szolgáltatások tehát akár a Telenor felé is billenthetik majd a mérleg nyelvét a jövőben, innovációs tevékenysége segíthet növelni befolyását egyes országok piacain, például Magyarországen is, ahol jelenleg 30 százalék körüli részesedéssel rendelkezik.

Azon kívül, hogy minden országban az ott élőkre alapozva szabják személyre a vállalati szolgáltatásokat, a Telenor részt vesz humanitárius, vagy épp a fenntarthatóságra irányuló projekteken is. Rászoruló országoknak segít árvizek, természeti csapások esetén,

vagy a bangladesi gyermekmunka visszaszorítását célzó szigorú egészségügyi-biztonsági előírásokat léptet életbe. Emellett természetesen fenntartható fejlődésben gondolkodik, második helyen áll a „Global 100” listában, amely a legfenntarthatóbb telekommunikációs társaságokat rangsorolja.

Az előadás végén a jelenlévők kérdéseket tehetek fel, akár a témával kapcsolatban, (mint például design-thinking a vállalati stratégiában), akár személyesebb tárgyban (pl. Melyik Cristopher Laska kedvenc mobiltelefonja? Ez egyébként a Samsung Galaxy S4.) vagy politikai jellegű kérdések is elhangozhattak (az Edward Snowden-ügy és a Telenor kapcsolata).

Összességében magas színvonalú, informatív előadást hallottunk, amely minden résztvevőnek tartogatott valamilyen új információt. Az angol nyelvű esemény még nyelvgyakorlás szempontjából is hasznos program volt a közönségnek.

KOVÁCS MÁRTON BENEDEK

Paks II. és a magyar energiapolitika

Madár István és Felsmann Balázs előadása

a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2014. március 11-én

Az MKT Corvinus (a Magyar Közgazdasági Társaság Corvinus egyetemi ifjúsági szervezete) „Paks II. és a magyar energiapolitika aktuális kérdései” témakörben szervezett előadást 2014. március 11-én. A rendezvény előadói: Madár István (a Portfolio.hu vezető elemzője és a Magyar Közgazdasági Társaság elnökségi tagja) és Felsmann Balázs (a Budapesti Corvinus Egyetem oktatója) voltak.

2014. január 14-én Orbán Viktor magyar miniszterelnök, és Vlagyimir Putyin orosz elnök között olyan megállapodás született a Paksi Atomerőmű bővítésére vonatkozóan, amelynek egyelőre még csak a vélt hatásait lehet vizsgálni. A Paks II. beruházási projekt három lehetséges – növekedési, költségvetési és elosztási – hatását vizsgálta és fejtette ki előadásában Madár István, a Portfolio.hu vezető elemzője, a Magyar Közgazdasági Társaság elnökségi tagja.

A Paks II. projekt paraméterei röviden a következők [Patkó, 2014]:

- Oroszország két új atomreaktort építhet fel a Paksi Atomerőmű területén, az első 2023 után állhat először üzembe.
- Oroszország nemzetközi tender (verseny) nélkül kapta meg a beruházást.
- Oroszország 30 éves, maximum 10 milliárd eurós hitellel segíti a reaktorok megépítését, a költségek 80 százalékát készek így fedezni.
- A beruházás értéke 10–12 milliárd euró lehet.
- A projekt vért pumpálhat a magyar gazdaságba, a beruházás kb. 40 száza-

léka magyar beszállítók közreműködésével készül.

Ez a 12 milliárd eurós beruházás tehát a 2014-es GDP megközelítőleg 12 százalékát teszi ki. A tény, hogy 10 év múlva a magyar állam rendelkezni fog egy, a GDP 12 százalékát kitevő eszközzel, még nem jelent önmagában sem 10 év alatt lefutó, évről-évre jelentkező extra növekedési impulzusokat, sem gazdasági többletteljesítményt.

A projektre vonatkozóan különbség van a különféle, GDP-növekedéssel kapcsolatos felfogások és megközelítések között. Statisztikai szempontból ugyanis szükség van a dinamikus és a szintbeli hatások elkülönítésére. Amennyiben minden évben a növekedés 1 százalékpontos lenne, akkor az abból fakadó hatást egy lineáris függvénnyel lehetne szemléltetni: ez a GDP egyenletes növekedését vetítené előre a következő években, évtizedekben. Az efféle elképzelések azonban nincsenek összhangban a valósággal.

Abban az esetben, ha a GDP szintjére, és nem a növekedésére összpontosítunk, akkor egyenletes teljesítményeloszlást feltételezve, a beruházás első évében 350 milliárd forinttal megugrik az ország beruházási teljesítménye, ami ugyanekkor mértékű növekedést produkál a GDP-ben, és a fennmaradó 9 évben további szintbeli emelkedés nem várható. Tíz év elteltével, amikor a magyar nemzetgazdaság a GDP évente átlagosan 1 százalékkal nagyobb teljesítményét már létrehozta, a kibocsátás visszatér az eredeti pályájára. Természetesen azzal a feltevessel élve, hogy más növekedési impulzusok nem érik a gazdaságot.

A többletteljesítmény vizsgálatához célszerű kiindulni abból a makroökonómiai azonosságból, ami a GDP termelési és felhasználási oldalát kapcsolja össze:

$$Y_{ipar} + Y_{mezőgazdaság} + Y_{szolgáltatás} = C + I + G + EX - IM$$

A GDP termelési oldalról ebben az értelmezésben az egyes ágazatok, szektorok előállított jövedelme. Ezzel szemben áll, hogy az előállított jövedelem hogyan kerül felosztásra a fogyasztás, a beruházás, a kormányzati kiadások és a nettó export (az export és az import különbsége) között.

Az előbbi azonosság a paksi projekt hatására legalább háromféleképpen változhat:

$$Y_{ipar} \uparrow + Y_{mezőgazdaság} + Y_{szolgáltatás} = C + I \uparrow + G + EX - IM$$

Az első esetben, mivel a projekt feltehetően az ipari termelésen belül kerül elszámolásra, ceteris paribus az ipari termelés megemelkedik, mire a másik oldalon a beruházás szintbeli növekedése következik be. Ennek egyértelmű következménye a GDP növekedése.

$$Y_{ipar} + Y_{mezőgazdaság} + Y_{szolgáltatás} = C + I \uparrow + G + EX - IM \uparrow$$

A második esetben az egész projekt mint import jelenik meg. Ez leegyszerűsítve annyit tesz, hogy valahol külföldön felépítik, és a behozatal után elhelyezik Pakson az erőművet. Ez az egyenlet bal oldalát nem változtatja meg, ám a jobb oldalon importbeli növekedést idéz elő. A beruházás növekedése ceteris paribus ugyanekkora mértékű lesz, mivel ez a beruházási teljesítmény valójában importból történik. A két hatás kiegyenlíti egymást, azaz a GDP szintje változatlan marad.

$$Y_{ipar} \uparrow + Y_{mezőgazdaság} + Y_{szolgáltatás} = C + I \uparrow + G + EX - IM \uparrow$$

A harmadik lehetőség a korábbi két eset kombinációját mutatja. A korábbi esetek alapján a projekt abban az esetben növeli a GDP-t, ha belföldön történik a felépítés, import esetén azonban változatlanul hagyhatja a GDP-t. A kombinált esetben az egyenlet bal oldalán növekszik az ipari termelés, amivel szemben a jobb oldalon – ám ettől eltérő mértékben – növekszik a beruházási teljesítmény. A beruházási teljesítmény növekedése nem fogja meghaladni az ipari termelés növekedését, mert a beruházási teljesítmény növekményének egy részét az import le fogja csökkenteni.

A projekt megvalósításához szorosan kapcsolódik a célul kitűzött 40 százalékos magyar beszállítói arány, ami meglehetősen egyszerűen elérhető olyan módon is, ha egy külföldi vállalat létrehoz Magyarországon egy hazai bejegyzésű projektceget. Elképzelhető, hogy ennek következtében az import aránya a beruházásban elérheti akár a 60 százalékot is.

A Paks II. beruházás felfogható egy *gazdasági sokkhatásként*. Pontosabban: maga a beruházás egy olyan keresleti sokk, amit kormányzati beruházás váltott ki. Dinamikus sztochasztikus általános egyensúlyi modellek (DSGE) segítségével az efféle gazdaságot érő sokkok eredménye kvantifikálhatóvá válik.

A DSGE modellek tehát parametrizálják a különböző sokkokat. Általánosságban elmondható, hogy az ilyen jellegű (keresleti) sokkok, mint amelyet a Paks 2 projekt is előidéz, nagyon pozitív, *nagyon kedvező sokkok*. A modellek szerint a rövid távú hatása ennek a sokknak kedvezőbb, mint akár egy fogyasztásélénkítési, vagy egy adócsökkentési sokk hatása. Nem hagyhatók figyelmen kívül az olyan implicit modellfeltevések, mint hogy mekkora egy beruházás

importhányada. Ez a modellbe az utóbbi 10 év átlaga alapján kerül be, és ez jelenleg alulról közelíti a 20 százalékos szintet. Paks II. kapcsán ez az arány akár meg is fordulhat, ugyanis elképzelhető, hogy az importhányad eléri a 80 százalékot is.

A modellfeltevések között szerepel az is, hogy nincs ellentételezés: a költségvetésben az egy évre vetített, a GDP 1-1,5 százalékát kitevő összeget a kormányzat évente újra és újra elkölte. Amennyiben ez nem teljesül, és a költségvetési pozíciót változatlanul feltételezzük – azaz a beruházás költségvetési vonzatait ellensúlyozzuk –, akkor felmerül a kérdés, hogy a különböző multiplikatív hatásoknak mekkora és milyen előjelű lesz az eredője. A kormányzati kiadásokhoz kapcsolódó különféle multiplikátorok azt mutatják meg, hogy a kormányzati kiadások egységnyi változása – jelen esetben egységnyi kormányzati beruházási többletkiadás – milyen hatással lesz a munkaerőpiacra, a GDP-re, az importra, az inflációra stb.

Egy extrém példával élve: a Paks II. projekt multiplikatív hatása akár negatív is lehet, ha figyelembe vesszük, hogy a kormány ennek a beruházásnak a megvalósítása érdekében elhalaszthat olyan egyéb beruházásokat, amikben a hazai beszállítói arányok a modellfeltevéseknek megfelelően az elmúlt évek átlagát tükrözik, és emiatt nagyobb pozitív multiplikatív hatásokkal bírnak.

Ami a költségvetési hatásokat illeti, az állam rögzítette, hogy ezt a beruházást egy államközi megállapodással kívánja megvalósítani. Ezért a versenyjogi aggályoknak és a versenyeztetésnek nincs sem értelme, sem helye ebben a kérdésben. A hitelt államközi szerződés és államközi megállapodás alapján veszi fel az állam, ami az államadósság növekedéséhez fog vezetni.

A Paks II. projekt nem üzleti, hanem államilag támogatott projekt, amely a megvalósítás után nem piaci áron fogja kínálni az előállított áramot, hanem ennél lényegesen alacsonyabb áron, hiszen a hitelből fakadó költségeket a magyar állam magára vállalja. A Paks II. erőművek által előállított áram vevőinek tehát az állam dotált árat fog biztosítani, amely árban a tőke költség nem, csak a működési költségek fognak megjelenni.

Amennyiben lehetőség lenne arra, hogy pénzügyi tranzakciós műveletként számolják el a beruházást, úgy a felvett hitelállomány végül sokkal nagyobb értéket képviselne, mint a belőle nyert output értéke. Paks II. tehát a dotált áramár miatt veszteséges vállalkozásnak tekinthető, és ebből következően logikusnak tűnik, hogy az EU nem járul hozzá az üzleti tevékenységként történő elszámoláshoz.

A költségvetésen kívüli projektelszámolás esetében az egyenletesen elosztott évi 1-1,5 százalékot hozzá kellene adni a GDP 3 százalékát kitevő hiányhoz. Ez egyértelműen a költségvetési hiány növekedéséhez vezetne, amit a nominális GDP 5,5-6 százalékos növekedése tudna csökkenteni. Ezt a növekedési ütemet ugyanakkor a jelen körülmények között igen nehéz lenne elérni.

A projekt tehát bekerül a költségvetésbe, ezért ellentételezni kell. Az állam által létrehozott projekt cég feltőkésítése lesz a beruházás forrása, amit az állam a lehívott hitelből tesz meg. A magasabb adósságterheket pedig azért kell majd az államnak fizetnie, mert ezeket a költségeket nem engedi ráterhelődni a paksi áramára.

A folyamat összegzett dinamikája: az államnak egyszer végre kell hajtania egy, a GDP 1-1,5 százalékát kitevő költségvetési hiányt csökkentő konszolidációs lépéssorozatot, és ezt utána 10 éven

keresztül fenn kell tartania, sőt a kamatok miatt valószínűleg utána is.

Az elosztási hatások vonatkozásában a ma rendelkezésre álló ismeretek alapján a helyzet a következő: az állam felvesz egy jelentősebb összegű hitelt, amiből biztosítja az új áramtermelő kapacitásokat. Ezek a mai piaci árszinthez képest drágán állítanak elő áramot, így a dotáción keresztül elért olcsó áramár egy részét adó formájában az adófizetőknek kell megfizetniük.

Sok nyitott kérdés merül fel a kialakult helyzet kapcsán. Ki finanszírozza ezt valójában? A háztartások vagy a vállalatok? Kik tartoznak a fogyasztói körhöz? Ez utóbbi kérdés végiggondolása után belátható, hogy a finanszírozói és a felhasználói kör erős átfedésben van egymással.

Az állam tehát úgy akarja a vállalati szektort olcsó árammal ellátni, hogy ennek költségeit rejtett módon beépíti az adókba, azaz „szétteríti” az olcsó áram előállításának költségeit a gazdasági szereplők körében.

Megvalósíthatósági oldalon felvetődik, hogy a mai liberalizált piacon milyen lehetőségei lesznek ennek a beruházásnak, ha majd megvalósul? Mit lehet majd kezdeni ezzel a dotált árammal? Mi lesz akkor, amikor a két erőmű párhuzamosan fog működni? Hová lesz az az áram, ami a túlkínálatból fakad?

A kérdések tehát adottak, ezekre pontosabb választ az idő múlásával, és az így megismert információ mérlegelésével lehet majd adni.

A rendezvény második felében *Felsmann Balázs*, a Budapesti Corvinus Egyetem oktatója és a téma elismert szakértője a *hazai és nemzetközi energiapiar és energiapolitika* helyzetét ismertette. Véleménye szerint Magyarországon ebben a témában a média nem

ad világos és teljes képet, pedig ez nagyon fontos lenne a helyzet értékeléséhez és áttekintéséhez.

Az elmúlt négy év folyamán az energiaipar szerkezete nem változott jelentősen: a nukleáris energiából nyert elektromos energia stagnál, a fosszilis alapú némileg visszasorult, míg a megújuló forrásokból nyert energia arányaiban növekedést mutat. A jelenlegi környezetben az egyetlen forrás, amely egyre több teret nyer a piacon, az a megújuló, azaz a szél-, nap- és vízenergia-források. A nukleáris energia stagnálása valójában szintén visszaesést jelent, mivel az elmúlt négy év során az európai elektromosenergia-kereslet is visszaesett.

Az európai energiagazdaságok nem elszigetelten működnek, hanem folyamatosan épülnek határkeresztesző vezetékek. Az európai nemzetközi villamosenergia-kereskedelem az elmúlt évtizedekben bővült, és éppen ezért elképzelhetetlen a jelenlegi európai feltételek között egy olyan atomerőmű építése, amelyet csupán egy országra terveznek: a megtermelt áram piaci értékesítése ugyanis az áruk szabad áramlása révén egész Európában piaci alapon dől el.

Az európai energiapolitika – és ezáltal a magyar energiapolitika – aktuális kérdéseinek jobb megértéséhez érdemes Németország példáját tekinteni. Ez egyrészt elosztatja azon tévhiteket, amelyek szerint a jövőben megépülő Paks II. alkalmas lehet a jelenleg nukleáris erőműveit leépítő stratégiát folytató Németország ellátására. Másrészt a német példa jó példája egy másfajta technológiai fejlesztésnek és energiastatégiának.

Németország 2009 óta áramexportőr: 2011-ben, amikor elkezdték a nukleáris erőművek részleges leállítását, érzékelhető volt egy visszaesés, de 2012-ben ismét fellendülés vette kezdetét. Mára

Németország Franciaország után a *legnagyobb áramexportőr* Európában, ami azt jelenti, hogy annak ellenére tudta növelni 2012-ben az áramexportját, hogy 2011-ben atomerőművei részleges bezárásáról döntött. Megjegyzendő, hogy a németek az elmúlt évben többet termeltek a megújulóenergia-szektorban, mint a nukleárisban. Ez azt mutatja, hogy a megújuló energiaforrások már komoly szerepet tölthetnek be egy ország energiaellátásában.

Az előrejelzések kapcsán tagadhatatlan, hogy a világban a kereslet fellendülésére lehet számítani a jövőben, azonban ez az OECD országain kívülről várható. Az OECD-n belüli országokban a nukleáris szektor stagnálása prognosztizálható és emelkedést a megújuló szektorban lehet valószínűsíteni. Európában *nincs szükség többletkapacitásra*, ezért a piaci alapon gondolkozó vállalatok jelenleg is folyamatosan áthelyezik vállalkozásaikat Európán kívülre.

Az energiaiparon belül fontos még a gázpiac helyzete is, mivel villamosenergiát szénből, megújuló energiaforrásokból, atomenergiából és gázból lehet előállítani. Európa gázbeszerzés szempontjából hátrányban van például az Egyesült Államokkal szemben, mivel erősen importfüggő, így Európa nagy energiahatálmai két irányban indultak el az elmúlt évek folyamán. Az egyik irány az energiafogyasztás visszafogása, a másik irány a megújuló energiaforrások technológiájába történő befektetés, beruházás. Ennek következtében tavaly egy erre vonatkozó uniós energiahatékonysági tervet fogadtak el, amelyet Magyarország mindeddig nem implementált.

Felsmann Balázs számításai alapján Paks 2013-ban a magyar energiatermelés 50,7 százalékát állította elő és 90 százalékos kihasználtsággal működött. A jövőben Paks I. és II. együttesen a

magyar energiaigény több mint 100 százalékát elégítené ki. Könnyen belátható, hogy a tervezett Paks II. egy olyan piaci környezetben szeretne megjelenni, ahol a jelenleg kiépített kapacitások már meghaladják a kereslet mértékét. 2013-ban a magyar áramimport megközelítette a bruttó felhasználás 30 százalékát, ami nyugtalanítónak nevezhető. Ekkora importfüggőség már liberalizált piacon is kockázatot jelenthet az energiaellátás stabilitásában és biztonságában.

A Paksi Atomerőmű volt az utolsó állami beruházásból megépülő hazai erőmű. Az azóta megvalósult projekteket mind magáncégek hajtották végre. Az állam tehát az elmúlt évtizedekben nem épített ki új termelői kapacitásokat az energiaiparban; az pedig, hogy jelenleg milyen technológiába fektet be, stratégiai alapon dől el.

Az új beruházási döntések meghozatalakor érdemes mérlegelni a *tőkeintenzitást és a változó költségeket* is. A tőkeintenzitás és a változó költségek kapcsolata ilyen beruházásoknál azért lényeges, mert minél tőkeintenzívebb egy termék, annál nagyobb beruházást jelent kiépíteni, azonban a változó költségek bevonják a döntéshozatalba a fenntartás szükséges költségeit. A stratégiai döntés egyik, vagy másik technológia mellett tehát azt is eldönti, hogy milyen arányban áll egymáshoz viszonyítva a beruházás kezdeti költsége és a későbbi fenntartási költség. Ebből a megközelítésből egyértelműen kiderül, hogy az csupán tévhit, hogy a nukleáris energia előállítása a legolcsóbb: a megújuló energiaforrásokat az teszi olcsóbbá, hogy magas tőkeintenzitásuk ellenére változó költségük gyakorlatilag nincs, de legalábbis elhanyagolható. A megújuló energiaforrások után a második leginkább tőkeintenzív befektetés az atomerőmű, a legmagasabb változó költséggel pedig a

gázalapú előállítás jár. Ez utóbbiról azonban elmondható, hogy ez a forma igényli a legkevesebb induló befektetést.

A megújuló energiaforrások hátránya, hogy energiatermelési szintjük teljes mértékben nem befolyásolható, hiszen az ki van téve a természeti erőnek. Németországban ettől függetlenül az áramtermelés közel 20 százalékát ilyen forrásból tudják előállítani, míg az Európában e téren élen járó országról, Dániáról elmondható, hogy saját villamosenergia-fogyasztását közel 50 százalékban megújuló energiaforrásokból fedezi.

Az említett példák igazolják, hogy az efféle technológiák beépítése nem csupán illúzió. A megújuló energiaforrásokból termelt áramra az EU-ban szubvenciót alkalmaznak, aminek következtében a piacon a más forrásokból származó áram belépési költsége emelkedik, míg a már piacon lévő áram átlagos ára csökkenni fog a piaci mechanizmusok hatására. Mindezek mellett a nukleáris erőművek esetében a tanulási görbe és a belépési költségek viszonya éppen ellentétesen alakul: az idő előrehaladtával az új erőművek építése egyre magasabb költséggel jár. Ezzel szemben más technológiák esetében, például a napelemek esetében a megszokott tanulási görbét lehet tapasztalni, azaz az idő előrehaladtával egy újabb egység beépítésének költsége csökken.

A Paks II. projekt kapcsán az atomerőművekkel szembeni általános fenntartások kiegészülnek a projektre vonatkozó specifikus fenntartásokkal, úgy mint az erőmű *hűtésének, kihasználásának*, illetve a megtermelt *áram felhasználásának és tárolásának* kérdéseivel. Ezek azonban a még nem véglegesített tervek miatt bizonytalan faktorok. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy a megépülő Paks II. költségei mellé –

amennyiben a két erőmű párhuzamosan üzemel –, további beruházásokra van szükség. Az elosztóhálózat fejlesztését, a hűtést, illetve a nukleáris hulladék elhelyezését vagy elszállítását is meg kell tervezni. Nem hanyagolható el az a tény sem, hogy Európában, az Egyesült Államoktól eltérően, nem létezik semmiféle nukleáris alap, amely az esetlegesen fellépő üzemi balesetek esetén finanszírozná a szükséges intézkedéseket, így egy adott baleset kapcsán a költségeket az államnak kell állnia.

Érdemes volna tehát megfontolni és felmérni a *más technológiákba*, mint például a *megújuló energiaforrásokba való befektetés* lehetőségét. Azonban a megújuló energiaforrások kiépítésére és fejlesztésére meghirdetett programokat 2010 óta nem sikerült befejezni, sőt a folyamatban lévők közül többet is felfüggesztettek vagy felfüggesztettek. A kormány 2030-ra várható termelési modellje is csekély szerepet szán ezen forrásoknak, aminek elsődleges oka a Paks II-vel való kalkulálás.

Egy az ELTE, az Óbudai Egyetem és a Budapesti Corvinus Egyetem együttműködésével folyó műhelymunka keretében modellezték, hogy különböző technológiákkal, tervezetekkel, beruházásokkal milyen eredményeket lehet elérni az energiaszektorban. A modellek egyikében az egyáltalán nem elképzelhetetlen 30 százalékos megújuló forrást vették alapul 2030-ra. Ezen modelljükben Paks II. teljes kihagyásával, ám a megújuló energiaforrások kiépítésének növelésével próbálták az ország számára szükséges termelési növekedést elérni. Honlapjuk a www.rekk.eu címen érhető el, ahol egy modellező program segítségével az atomerőművek megtérülésének különböző faktorait variálva kísérletezhet az olvasó és a látogató az esetleges kezdeti faktorokkal és kimenetekkel.

Összegezve a leírtakat: a Paks II. beruházási projekt meglehetősen forró téma a mai magyar gazdaságban. A rendelkezésre álló információk alapján elmondható, hogy számos kérdés fogalmazható meg a növekedési, a költségvetési és az elosztási hatások tekintetében. Az idő múlásával és a körülmények alakulásának függvényében a projekt növelheti a GDP-t, de előfordulhat, hogy a remélt növekedés elmarad. Költségvetési szempontból az államháztartási hiányra lehet hatással a projekt, míg az elosztási hatásokat figyelembe véve a leghangsúlyosabb kérdés az olcsó, állami támogatást élvező áramár biztosítása és piaci versenyképessége. A három megközelítésben felmerülő kérdésekre adott válaszokat nagymértékben a következő időszak fogja alakítani, formálni.

A magyar helyzet értékelése a nemzetközi, de leginkább *az európai helyzet* figyelembe vétele nélkül torz és szinte lehetetlen lenne. Az energiaellátás átalakulóban van: a megújuló energiaforrások az OECD-n belül feltörekvőben vannak, és ennek jelentős lökést ad az a tény is, hogy gyakorlatilag a fenntartási költségeik a zérushoz konvergálnak. Nyitott kérdés, hogy mi lesz az ország stratégiája akkor, amikor a régi atomerőmű leépítésére, és az új atomerőmű üzembe helyezésére kerül sor. Fontos az

a tény is, hogy Magyarország importszaladója az energiakérdésben olyan szintet ért el a bruttó felhasználás százalékában kifejezve, ami már kritikusnak és kockázatosnak mondható. Természetesen nem áll módunkban az ország döntéshozóinak fejével gondolkodni, de annyi biztosan állítható, hogy az effajta döntések tekintetében mindenképpen *javasolt a nemzetközi trendek és példák figyelembevétele*. Azt pedig, hogy Magyarország a Paks II. projekt kapcsán milyen döntést hozott, a jövő fogja minősíteni.

JAKAB KITTI ESZTER–TENGYEL VERONIKA

IRODALOM

Patkó Gábor: *Orbán évtizedekre Oroszországhoz kötött minket* [online]
http://www.portfolio.hu/vallalatok/orban_evtizedekre_orszorszaghoz_kotott_minket.193947.html

Letöltve: 2014. január. 23.

Portfolio.hu elemzés: *Tényleg bedurrantja Paks II. a gazdaságot?* [online]
http://www.portfolio.hu/gazdasag/tenyleg_bedurrantja_paks_ii_a_gazdasagot.193986.html

Letöltve: 2014. január 23.

A kohéziós politika ma fontosabb, mint valaha

*Nagy Sándor Gyula–Heil Péter: A kohéziós politika elmélete és gyakorlata
Akadémiai Kiadó, Budapest, 2013.*

„A kohéziós politika ma fontosabb, mint valaha”, hangsúlyozza *José Manuel Barroso* [2012], az Európai Bizottság elnöke és szavaival nem lehet vitatkozni, hiszen a legnagyobb költségvetéssel bíró uniós „közös politika” mai világunkban megkerülhetetlen, így annak megismerése és megértése is kulcsfontosságú. A *Nagy Sándor Gyula, Heil Péter és Kullmann Ádám* társszerkesztésében, 2013 szeptemberében megjelent, az Európai Unió kohéziós politikájának elméleti és gyakorlati hátterével foglalkozó könyv azon kevés kötetek egyike, amely kifejezetten e kiemelt jelentőségű közös politika fontos vetületeit hivatott bemutatni és értékelni az érdeklődő olvasó számára. A tudományos szakirodalom nem bővelkedik a szakterületet átfogó magyar nyelvű munkákban, igaz, aktualitásából és hazai jelentőségéből fakadóan számos kisebb tanulmány, elemzés született már a témában. A közelmúltban megjelent hasonló tematikájú kötetek [Kenygel, 2008; Molle, 2007] felépítésétől eltérően *A kohéziós politika elmélete és gyakorlata* könyv szerzői a hangsúlyt a felzárkóztatási politika gyakorlati megvalósulásának és eredményeinek bemutatására, elemzésére helyezik. Teszik ezt nagyon helyesen, hiszen a kohéziós politika eredményes működtetésének kulcsa az elméleti keretek ismeretén és implementálásán túl annak megfelelő gyakorlati megvalósításában rejlik. Az eredményes forrásfelhasználás pedig Magyarországon kiemelt jelentőségű, hiszen évente több milliárd eurós nagyságrendben érkezik támogatás az országra, a felzárkóztatási (kohéziós)

politika eszközeinek jelentősége tehát hazánk számára megkérdőjelezhetetlen.

„Az elhúzódó pénzügyi és gazdasági válság új értelmet ad az Európai Unió számos intézményének és tevékenységének, így a kohéziós politikának is. Az új kihívásokra határozott válaszokat kell adni [...] A kohéziós politika elmélete és gyakorlata című könyv ebben az útkeresésben segítheti olvasóit.” E gondolatokkal vezeti fel előszavát *Andor László*, az Európai Bizottság foglalkoztatásért, szociális ügyekért és társadalmi befogadásért felelős biztosa, rávilágítva arra, hogy az átalakulóban lévő felzárkóztatási politika kihívásainak leküzdéséhez elengedhetetlen a meglévő gyakorlati tapasztalatok megismerése, feldolgozása és annak alapján a szükséges és indokolt változtatások véghezvitele. A könyv célja ennek megfelelően, hogy strukturáltan mutassa be a kohéziós politika tényleges hazai megvalósulását, hol objektíven, vagy éppen szubjektíven, akár kritikai aspektusból vizsgálva azt. A kötet írói ennek érdekében csak a minimálisan szükséges terjedelemben, az első fejezetben foglalkoznak a kohéziós politika *elméleti hátterének* ismertetésével. A további négy fejezet témája és megközelítése már egyértelműen *gyakorlatias*, köszönhetően annak is, hogy a kötet szerzői saját szakterületük kipróbált és megbecsült szakértőiként valamennyien praktikus tapasztalatokkal és ismeretekkel rendelkeznek a kohéziós politika hazai – és nemzetközi – gyakorlatát illetően. A kötet szerzőjeként tartathatjuk számon a Budapesti Corvinus Egyetem Világgazdasági Tanszékének

témában jártas docensét, továbbá a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség volt elnökhelyettesét és prominens osztályvezetőit, a Pécsi Tudományegyetem projekt- és programértékeléssel foglalkozó adjunktusát, valamint ismert és tapasztalt szakértő elemzőket. Munkájuk eredménye egy átfogó és letisztult áttekintése a kohéziós politika gyakorlati megvalósulásának, elsősorban hazai vonatkozásban, de a kötetben emellett figyelmet fordítanak a nemzetközi kitekintésre, példák bemutatására is.

A könyv első fejezete *Kohéziós politika az Európai Unióban* (Nagy Sándor Gyula, Borbás Gabriella, Heil Péter) címmel az alapvető elméleti háttérismerteket hivatott bemutatni. A fejezet történeti áttekintést ad a kohéziós politika fogalmának és tartalmának alakulásáról a kezdetektől egészen a 2000–2006 közötti tervezési ciklusig, majd külön ismerteti a 2007–2013 közötti időszak célkitűzéseit, felzárkóztatási eszközeit, az alkalmazott alapelveket és alapfogalmakat, valamint a kohéziós politika intézményi kereteit. A fejezet szerzői vázolják a kohéziós politika 2014–2020 közötti ciklusának várható fejleményeit, végül újabb alpontban a hazai felzárkóztatási politika történeti áttekintésére kerül sor. A fejezet bátran alkalmaz olyan szakkifejezéseket és rövidítéseket – a tartalomjegyzéket követő két és fél oldalon a kötetben használt rövidítések jegyzéke található –, amelyek bizonyos előismereteket feltételeznek az olvasó részéről. A könyvrész áttanulmányozása azonban a laikus olvasót is kellő ismeretekkel vértelje fel a kohéziós politika témaköréről, amelyek segítségével magabiztosan vetheti bele magát a könyv további, gyakorlatias fejezeteibe.

A *Stratégia, programok és projektfejlesztés* (Kullmann Ádám, Heil Péter, Borbás Gabriella) című fejezet hiánypótló

és elengedhetetlen ismereteket nyújt az olvasónak a projektgenerálás területén. Magam is foglalkozom projektek tervezésével, megvalósításával és az évek alatt felhalmozódott tapasztalat csak megerősített abbéli véleményemben, hogy a hazai projektek *előkészítésére* sok esetben nem fordítanak megfelelő energiát, pedig a jó projektek kulcsa az alapos előkészítés, a célok, eszközök és források megfelelő és reális feltérképezése, meghatározása. A fejezet ennek érdekében bemutatja a politika legfontosabb céljait, azok fontosságát, mérhetőségét, számonkérhetőségét, változásait, a célok közötti kapcsolatrendszert. Megismerhetjük a tervezési folyamat lépéseit a programozási szinttől egészen projektszintig, rálátást nyerünk a felzárkóztatási politikát kezelő hazai intézményrendszer felépítésére, feladataira és átalakulásaira, képet kapunk a projektkiválasztás folyamatáról és jelentőségéről. Végül, a fejezet és a könyv egyik fontos alpontja bemutatja a *logikai keret módszer* néven ismert tervezési módszertan gyakorlati alkalmazhatóságát a pályázatok, projektek kidolgozásának esetében. Mivel a fejlesztési programok végrehajtása elsősorban a megvalósítani kívánt projektek minőségén múlik, ennek a fajta módszertannak a megismerése és majdani gyakorlati alkalmazása önmagában hozzájárulhat a kohéziós politika hatékonyságának és hatásosságának növeléséhez.

A harmadik fejezet: a *Nemzetközi tapasztalatok* (Berky Tamás) a tagállamok gyakorlatát hivatott összegezni a fejlesztéspolitika szerepét, céljait, tartalmát, a tagállami programokat és forrásfelhasználást, a szabályozást valamint az intézményrendszert illetően. A fejezet zárásaként rövid kitekintéssel él az Európai Unió kívüli térségek fejlesztéspolitikájára, terjedelmi korlátait tekint-

ve ez azonban inkább csak látókörbővítő, érdeklődést felkeltő része, mintsem informatív és a téma szempontjából szükségszerű eleme a könyvnek.

A negyedik fejezet megint csak egy fontos és jelentőségét tekintve a kohéziós politika eddigi gyakorlatában talán indokolatlanul háttérbe szoruló témakört dolgoz fel, ez pedig az *Értékelés* (Lóránd Balázs). A fejezet elemzi azokat a szempontokat, amelyek szerint célszerű és szükséges elvégezni a kohéziós politika értékelését. A szerző ismerteti a számításba vehető módszertani megfontolásokat és az európai uniós értékelési gyakorlatokat. A fejezet megismerteti velünk az indikátorok fogalmát, jelentőségét és ideális használatának módját is – érdemes lenne összevetni mindezt a hazai fejlesztéspolitika eddigi nem túl szerencsés gyakorlatával, már ami az eredménymutatók tervezését és nyomon követését illeti. A fejezet esetében újfent hangsúlyozni kell a könyv által konzekvensen képviselt látásmód, vagyis a gyakorlati megközelítések megismertetésének potenciális szemléletformáló hatását, a jó vagy még inkább szükségszerű gyakorlatok átvételére való ösztönzést, annak remélt elősegítését.

Zárásként a könyv ötödik fejezete hivatott megismertetni az olvasóval a kohéziós politika jó és rossz gyakorlatát hazai és nemzetközi példák bemutatásával, mindezt teljességgel gyakorlati megközelítésben. A *Szakupolitikai tapasztalatok – jó és rossz példák* (Nagy Sándor Gyula, Kullmann Ádám, Ambrovičs Andrea, Heil Péter, Berky Tamás) fejezet a fejlesztéspolitika számtalan területéről hoz életszagú, valós példákat, mint a vállalkozásfejlesztés, a humán fejlesztések, az infrastrukturális projektek, a regionális és önkormányzati programok, a közgazdaság modernizációja területeiről.

Megismerhetünk konkrét fejlesztési programokat mind a 2004–2006, mind a 2007–2013 közötti tervezési ciklusból, emellett olyan elgondolkodtató kérdésekről is értekeznek a szerzők, mint, hogy vajon hatékonyak-e az állami támogatások vagy éppen milyen negatív nemzetgazdasági hatásai lehetnek a vissza nem térítendő finanszírozásnak. A fejezet egyfajta jutalomjátéka az íróknak, ahol a szerzők saját szakterületükről hozott példák segítségével mutatják be az olvasóknak az európai uniós forrásból megvalósuló programokat, segítik átlátni a célok és eszközök közötti kapcsolatok meglétét, vagy éppen meg nem létét. A fejezet ebből kifolyólag a korábbiakhoz képest kevésbé egységes szerkezetű, ez azonban nem gátolja az olvasást, sőt, kifejezetten fenntartja és fokozza az érdeklődést. Az olvasó egyik pillanatról a másikra érezheti magát egy vállalkozásfejlesztési projekt megvalósítójának, majd egy önkormányzati program haszonélvezőjének, vagy éppen egyszerre érezheti át a döntéshozatal nehézségeit és a döntéshozók aggodalmait a közlekedési vagy környezetvédelmi nagyprojektek kockázatainak megismerésén keresztül. A bőséges információáradat miatt azonban a fejezet, így a könyv végére érve marad egy kis hiányérzet is az olvasóban. A megszerzett információk, a megismert tanulságok illetve az ezek alapján megfogalmazható üzenetek összegzése méltó lezárását jelentette volna e magas színvonalú és a témát remek megközelítésben feldolgozó kötetnek.

Ugyanakkor ki kell térni arra is, a könyv e fajta újszerűsége és praktikus-gyakorlati megközelítése egyben annak egyfajta limitációját is jelenti. A 2013-as év ugyanis nem csak a könyv megjelenésének, de egyben a kohéziós politika 2007–2013 közötti tervezési ciklusa

zárásának éve is, a felzárkóztatási politika pedig minden korábbinál jelentősebb átalakuláson megy keresztül, mind közösségi, mind hazai szinten. És bár a könyv első fejezetében megfelelő aktualitással dolgozták fel a 2014–2020 közötti időszak változásait és újdonságait, a hazai fejlesztéspolitikai törekvések és változások bemutatása – mivel a hazai keretek kidolgozására és véglegesítésére csak a közösségi keretek 2013 év eleji meghatározása után nyílt lehetőség – már csak jóval kisebb mértékben képezhetette a könyv részét. Így mind az intézményrendszerben végbemenő jelentős átalakulások, mind az idén kezdődő következő ciklus fejlesztési prioritásainak eltolódó hangsúlyai remek apropót kínálnak a szerzőknek a változások és azok tapasztalatainak feldolgozására, ezáltal a kötet jövőbeni kiegészítésére, kibővítésére.

„Azt szeretnénk, hogy a kohéziós politika az összes régió összes polgárának politikája maradjon”, fogalmaz *Johannes Hahn* [2011: 3], az Európai Bizottság regionális politikáért felelős biztosa, a nemes gondolatot beteljesülését pedig e kötet is méltón szolgálja. Mind megjelenésében, mind színvonalában érdemes és érdekes olvasmány, nemcsak a Budapesti Corvinus Egyetem *EU támogatások, menedzsment és pályázatírás* című tárgya hallgatóinak – lévén a könyv számukra kötelező irodalom, tartalma a számonkérés része –, de mindazon érdeklődőknek is, akik az

elméleti keretek megismerésén túl elsősorban inkább gyakorlati ismereteket kívánnak szerezni az Unió kohéziós politikájának megvalósulását illetően. Az olvasó a könyv végeztével bizonyosan maga is úgy érezheti majd, megismerte, érti, átlátja és talán magáénak is érzi mindazon eszközöket és forrásokat, amelyekhez az Európai Unió tagjaként Magyarország – a többi kedvezményezett tagállamhoz, régióhoz hasonlóan – hozzájuthat és amelyek jelentősen elősegítik az ország előmenetelét, gazdaságunk és társadalmunk fenntartható fejlődését.

KISS GÁBOR FERENC

IRODALOM

- Barroso, J. M. (2012): OPEN Days 2012 – 10th European Week of Regions and Cities, nyitóbeszéd, 2012.10.08., <http://www.central2013.eu/news-events-publications/news/news-detail/articles//open-days-2012-barroso-and-hahn-highlight-importance-of-eu-cohesion-policy/>, letöltés ideje: 2013.10.24
- Hahn, J. (2011): Az olvasókhöz. *Panorama – inforegio*, 40. szám, 2011/2012 tél
- Kengyel Á. (2008): *Kohézió és finanszírozás*, Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Molle, W. (2007): *European Cohesion Policy*, Oxford: Routledge.

A kereskedelem sem csodaszer

*Udvari Beáta: Az Európai Unió nemzetközi fejlesztéspolitikája:
a kereskedelempolitikai eszközök eredményessége.*

JATEPress, Szeged, 2013.

Udvari Beáta első könyve a Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar *Philosophiae Doctores* könyvsorozatának legújabb kötete. A szerző doktori értekezésének átdolgozása a *fejlesztés-gazdaságtan* témakörében íródott: a fejlődő országok és az Európai Unió kapcsolataival foglalkozik. A kötet két nagyobb egységből épül fel: az első két fejezet széleskörű szakirodalmi áttekintést ad a nemzetközi segélyezés és kereskedelem gazdasági fejlődésben betöltött szerepéről; ezzel alapozza meg az Európai Unió fejlesztéspolitikáját értékelő empirikus kutatást, amelynek lépéseit és eredményeit a harmadik és negyedik fejezet mutatja be. A különböző nemzetközi szervezetek a fejlődő országok nemzetközi kereskedelemben való bekapcsolódását a gazdasági fejlődés fontos feltételének tekintik – ám a szerző megállapítja, hogy ez a nézet mindeddig nem nyert empirikus bizonyítást. A könyv éppen ezért tekinthető hiánypótló munkának: azt vizsgálja, hogy a nemzetközi kereskedelem mennyire lehet hatékony fejlesztési eszköz, ezen belül is az Európai Unió fejlesztéspolitikájának eredményességét veszi górcső alá.

Az *első fejezetben* a szerző a könyvben előforduló legfontosabb fogalmakat és a fejlődés-gazdaságtani keretet ismerteti. Legelőször a fejlődő országok ismertetőjegyeit veszi sorra és az egyes nemzetközi szervezetek különböző definícióit ismerteti, amelyek közül – néhány fenntartással – a Világbanknak az egy főre jutó nemzeti jövedelem alapján képzett kategorizálását fogadja el. Miután igen heterogén körőről van szó, a

szerző a fejlődő országok különböző csoportjait is elkülöníti egymástól. Ezek között különös hangsúlyt kap a legkevésbé fejlett országok azonosítása, amelyek döntő többsége Afrikában található. Ezt követően a szerző áttekinti a fejlődés-gazdaságtani elméleteket és megkísérli szintetizálni őket, így hozza létre saját kutatásának a kereteit. Arra is kitér, hogy a fejlődési iskolák az elmaradottság okainak feltárása mellett megoldási javaslatokat is igyekeznek kínálni, ám jelentős eltérések vannak e stratégiák között. A könyv központi kérdéséhez kapcsolódóan sincsen egységes álláspont, vagyis a nemzetközi kereskedelemben való részvétel hatásait az egyes elméletek más-más módon értékelik: míg korábban a klasszikus és újabban a neoklasszikus iskola a *nyitottságot* támogatja, a függőségi iskola az importhelyettesítő *elzárkózást* tartja célravezetőnek. A szerző legfontosabb következtetése, hogy a fejlődő országok számára a kereskedelmi nyitottság a globalizáció következtében ma már nem annyira lehetőség, mint *inkább kényszer*. Ennek következtében pedig a nemzetközi közösségnek is szerepet kell vállalnia az elmaradottság csökkentésében; emellett elengedhetetlen az állami szerepvállalás az intézményi háttér kiépítésében, vagyis hangsúlyos szerep jut az intézményi közgazdaságtannak is.

A *második fejezetben* áttekintést kaphatunk a nemzetközi segélyezés hatásairól. A pozitívumok mellett a szerző a negatív következmények bemutatására is gondot fordít, s kiemeli, hogy nem csupán a segélyezett országok tehe-

tők felelőssé a segélyek nem megfelelő hasznosításáért, hanem a donorok is, hiszen gyakran olyan feltételekhez kötik a segélyezést, amelyek nem szolgálják a recipiensek hosszú távú gazdasági érdekeit. A szerző arra is felhívja a figyelmet, hogy az eddigi tapasztalatok alapján önmagában a pénzügyi segélyezés nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket – új megoldásokra van szükség. Éppen ezért egyre terjed a nézet, amely szerint a fejlődő országok felzárkózásának lehetséges módja a *nemzetközi munkamegosztásban* való részvétel. Vagyis a kereskedelem nemcsak a gazdasági növekedést, hanem a (gazdasági) fejlődést és a szegénység csökkentését is elősegítheti. Ezért tartja fontosnak a szerző a nemzetközi kereskedelemben való részvétel előmozdítására alkalmazott kereskedelmi preferenciákat és segélyezést vizsgálni, s kézenfekvő, hogy különös figyelmet fordít az Európai Unió – mint a világ legnagyobb donora – segélyező tevékenységére. Ezen belül kiemeli a Kereskedelmi Világszervezet által 2005-ben újtárra indított *Segély a kereskedelemért* (Aid for Trade) kezdeményezést, amely központi szerepet kap az empirikus vizsgálatában.

A *harmadik fejezet* elején megismerhetjük az Európai Unió fejlesztéspolitikájának sajátosságait. Megtudhatjuk, hogy a legfőbb kedvezményezett csoportot az *afrikai, karibi és csendes-óceáni* (African, Caribbean and Pacific, ún. ACP-) országok képezik, amelyek multilaterális szerződések keretében részesülnek különböző kereskedelmi preferenciákban és pénzügyi támogatásban. Ezért is választja a szerző könyve tárgyául annak vizsgálatát, hogy az EU nemzetközi kereskedelempolitikai eszközeivel milyen mértékben volt képes előmozdítani az ACP-országok gazdasági fejlődését az 1975–2000 között megkötött négy

Loméi egyezmény keretei között. Ennek érdekében főkomponens-analízist és klaszterelemzést alkalmaz, amelynek során gazdasági mutatók segítségével vizsgál 48 ACP- és 31 egyéb fejlődő – ugyancsak Európai Unió támogatásban részesülő – országot (ez utóbbiak jelentik a kontrollcsoportot). A változások megállapítása érdekében a szerző a Loméi egyezményeket megelőző öt éves időszakot (1970–1975) hasonlítja össze az egyezményeket követő öt évvel (2000–2005). A vizsgálatok eredménye alapján arra a következtetésre jut, hogy az ACP-országok többségének nem származott kifejezett előnye a Loméi egyezmények aláírásából (bár megjegyzi, hogy a kereskedelmi preferenciák nélkül feltehetően kedvezőtlenebb helyzetbe kerültek volna), s ezért elsősorban az intézményi elmaradottságuk okolható. A szerző az Európai Unió fejlesztéspolitikájának sikertelenségét két oldalról magyarázza: elkülöníti egymástól a *külső*, világgazdasági folyamatokat és a *belső*, magukban a fejlődő országokban keresendő (gazdasági, társadalmi és politikai) okokat. Az elemzés legfontosabb tanulsága, hogy a nemzetközi kereskedelemben való bekapcsolódás önmagában nem biztosítja a gazdasági fejlődést, annak elérése érdekében szükséges egy bizonyos szintű intézményi fejlettség.

A *negyedik fejezet* az Európai Unió ezredforduló után alkalmazott fejlesztéspolitikájának eredményességét vizsgálja és megkísérel a jövőbe is tekinteni, hiszen a 2000-es évek több változást hoztak ezen a téren (is). Az egyoldalú preferenciákat nyújtó Loméi egyezményeket – nemzetközi nyomásra és a Kereskedelmi Világszervezet alapelveinek megfelelően – felváltotta a kölcsönösségen alapuló *Cotonou-i partnerségi egyezmény* és a *Gazdasági partner-*

ségi megállapodások. Ez utóbbiakhoz kapcsolódik – a fejlődő országok kérésére – az *Aid for Trade* program, amely pénzügyi támogatást nyújt a kereskedelemben való részvételhez. A szerző e program hatásait vizsgálja gravitációs modell segítségével az Unió 15 régi tagállama és összesen 85 (43 ACP- és 42 egyéb fejlődő) ország bevonásával. Ennek a vizsgálatnak az eredménye már pozitív: az *Aid for Trade*-források hozzájárulnak az EU és a fogadó országok közötti kereskedelem bővüléséhez, méghozzá elsősorban a gazdasági infrastruktúra fejlesztésére és a termelő kapacitás kiépítésére irányuló támogatásoknak köszönhetően. Azonban az is kiderül, hogy noha az ACP-országok „papíron” kiemelt jelentőséggel bírnak az *Aid for Trade*-stratégiában, a gyakorlatban a többi (vizsgált) fejlődő ország több támogatásban részesül és ezek nagyobb mértékben is járulnak hozzá a kereskedelem bővüléséhez, ami újfent

mege erősíti a fejlettebb intézményi háttér jelentőségét.

A szerző empirikus vizsgálatai alapján összességében azt a következtetést vonja le, hogy az ACP-országok esetében a nemzetközi kereskedelemben való részvétel önmagában nem, de még bizonyos kiegészítő beavatkozási területekkel együtt sem elegendő a gazdasági fejlődés megvalósulásához; az intézményi fejlettségbeli elmaradottság ily módon nem egyenlíthető ki.

Udvari Beáta könyve nagyszerűen bemutatja a nemzetközi segélyezéssel kapcsolatos dilemmákat és eddigi eredményeket, jól strukturált és követhető formában nyújt széleskörű nemzetközi szakirodalmi áttekintést az olvasó részére. Empirikus vizsgálatainak eredményei pedig érdekesek és – a módszertani alaposág révén – rendkívül értékesek is a téma iránt érdeklődők számára.

URBÁNNÉ MEZŐ JÚLIA

**TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA 2014.
DÍJAZOTT DOLGOZATOK**

KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR III.

PÉNZÜGY SZEKCIÓ

I. díj	Csányi László	Jegybanki eszközárborék-kezelés – konvencionális és nem konvencionális eszközökkel
II. díj	Pálvölgyi Zsigmond	Vállalati hitel-össztönzés hazánkban, avagy a Növekedési Hitelprogram oldhatja-e a szigorú hitelezési korlátokat?
III. díj	Flór Nándor László	Nyolcvan év iskolája. Az Amerikai Egyesült Államok jelenkori válságkezelése a nagy válság tükrében.

VERSENYPOLITIKA (MIKROÖKONÓMIA) SZEKCIÓ

I. díj	Németh Krisztián	Szimulált válaszreakciók a taxipiaci szabályozásra
II. díj	Bakos Csaba, Szabó Balázs	Bérleti díjak a bevásárlóközpontokban
III. díj	Daróczi Dóra	A házasság intézményének közgazdasági elemzése

VILÁGGAZDASÁG SZEKCIÓ

I. díj	Kerekes Éva Erika, Perédi Szilárd János	Segélyek és gazdagok: az Európai Unió nemzetközi fejlesztési segélyeinek kereskedelemteremtő hatása
II. díj	Csik Dávid Máté	Az új amerikai álom – LNG láz az Egyesült Államokban